

Галина БОДНАР

кандидат історичних наук

доцент кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського

Львівського національного університету ім. І. Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7972-8111>

e-mail: halyna.bod@gmail.com

**«ПОСТІЙНО ВІДЧУВАЛИ ЦЕНЗУРУ І ВІДПОВІДНУ
ПЛАНКУ НАД СОБОЮ»:
ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
В 1970-х – СЕРЕДИНІ 1980-х РОКІВ
(структура, викладачі, кадрова політика)**

Проаналізовано структурні зміни у Львівському національному університеті ім. І. Франка, склад студентів і викладачів, кадрову політику в 1970-х – середині 1980-х років через залучення нового джерельного матеріалу та кризь призму індивідуального досвіду – опублікованих спогадів й усної історії. Зазначено, що як і за весь радянський період, університет і далі структурно розвивався: виокремлено ще один (тринадцятий) факультет, розширено діяльність структурних підрозділів і відкрито нові науково-дослідні лабораторії, збільшувалася чисельність кафедр та професорсько-викладацького складу, ґрунтовні наукові досягнення яких вирізняли університет на тлі інших вищих навчальних закладів радянського простору. Схарактеризовано вступні кампанії 1970-х років, роботу підготовчого відділення, чисельність по факультетах і склад студентів (національний, соціальний, гендерний), викладацьке середовище та відчутні його зміни в першій половині 1970-х років.

Вказано, що для Львівського університету входження у зтяжний застійний етап 1970-х – середині 1980-х років став особливо виразним через кампанію голосного осуду «антирадянської групи студентів» історичного й філологічного факультетів за їхні критичні міркування про обмежене функціонування української мови, русифікацію, радянську національну політику. Констатовано, що усунення та «упокорення» невідгідних викладачів упродовж початку 1970-х років через вимушений вихід на пенсію, зміну місця праці й винесені догани стало закінченням певної, тяглої ще з довоєнних років через діяльних тут окремих постатей, епохи в житті університетської спільноти. Значено, що відтепер кадрову політику визначав сконструйований образ радянського науковця-педагога з вивщеною «політичною принциповістю» над ґрунтовним науковим доробком, що не тільки розкривають архівні документи, а й виразно акцентують сучасні спогадові наративи.

Ключові слова: Львівський університет, 1970–1980-ті роки, студенти, викладачі, кадрова політика, історична пам'ять.

Розвиток університету в 1970-х – середині 1980-х років визначався освітньою політикою та насамперед загальним курсом радянського режиму того часу. Він ґрунтувався на знівелюванні суспільних процесів, які привели до відновлення громадського й культурного життя України в 1960-х роках. У СРСР розпочалася епоха застою, особливо виразна в ідейній площині – всюдисущі ідеологічні догми та русифікація, яка маскувалася формуванням нової історичної спільності людей – радянського народу, російською мовою міжнаціонального спілкування тощо. Відтак «офіційно громадсько-політичне життя в університеті далі було в рамках принципів тоталітарного режиму з “керівною” роллю комуністичної партії у визначенні ціннісних пріоритетів в організації громадських заходів, у підборі керівних кадрів»¹. Злам 1960–1970-х років – це також закінчення певної епохи в історії Львівського університету з представниками місцевої інтелігенції, серед яких були ще його випускники 1920–1930-х років, «вчені з європейською освітою, відомі не лише в Україні, а й за її межами»². Під ідеологічним тиском вони вийшли на пенсію або змінили місце праці.

Недавня історія Львівського університету здавалося би знана – живе в пам’яті професорсько-викладацького складу та випускників, частина з яких представляє заклад зараз, однак, на жаль, спорадична, розпорошена і незібрана воедино. Університет початку 1970-х років в історіографії – це передовсім викриття «анти-радянської групи студентів» на історичному та філологічному факультетах, їхні відрахування та кадрові зміни викладацького складу. Мета статті – схарактеризувати структурні зміни в університеті, склад студентів та викладачів, кадрову політику в 1970-х – середині 1980-х років через залучення нового джерельного матеріалу та крізь призму індивідуального досвіду – опублікованих спогадів й усної історії. Джерельною основою послужили укомплектовані за 1970-ті роки матеріали фонду Львівського державного університету ім. І. Франка (Р-119) у Державному архіві Львівської області (ДАЛО) (за 1969–1971 рр.) та Архіві Львівського національного університету ім. І. Франка (Архів ЛНУ ім. І. Франка) (за 1972–1974 рр.): документація вченої ради (оп. 8), навчальної і наукової частин (оп. 11 і 7), а також нечисельні опубліковані спогади й інтерв’ю.

Структура університету. Після негативної оцінки вищими партійними органами в 1963 р. роботи ректора Євгена Лазаренка, а отже, і ситуації в університеті, його негайно усунули з посади. Ректором призначили вченого в галузі електротехніки Микола Максимовича (1963–1981). Уродженець Холмщини М. Максимович (1914–1981) закінчив із відзнакою електро-технічний факультет (1941) та аспірантуру (1949) Львівської політехніки, де залишився працювати; у 1950–1954 рр. був заступником ректора з навчальної роботи, а в 1954–1963 рр. – ректором Львівської політехніки.

Усуненням члена-кореспондента АН УРСР і призначенням на його місце хоч і професора, але кандидата технічних наук, партійна влада применшувала суспільне значення університету в житті країни і показувала, що «для неї важливішим є нехай нижчого наукового авторитету виконавець “вказівок партії і уряду”, ніж високого

¹ Макарчук С. Львівський державний університет імені Івана Франка (1939–1991). *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка*. Львів, 2011. Т. 1. С. 94.

² Сербенська О. Сильний незламністю духу, професіоналізмом, шляхетністю. *Каменир*. 2011. № 1. URL: <https://kameniar.lnu.edu.ua/?p=460> (дата звернення: 31.01.2020).

рівня вчений, який намагався самостійно виконувати керівні функції, – зазначав Степан Макарчук, декан історичного факультету в 1976–1994 рр. – І справді, М. Максимович, обіймаючи посаду ректора, залишався слухняним членом партійного комітету університету, долучався “до боротьби за підвищення ролі комуністичної партії в житті радянського суспільства”, на практиці сприяв зростанню впливу парткомом і партійних організацій факультетів на вибір кандидатур з числа науковців на посади деканів, завідувачів кафедр і лабораторій. Проте М. Максимович сприяв ширшому використанню української мови в навчальному процесі, дбав про зростання університету, підвищення наукової кваліфікації викладацьких кадрів, удосконалення управлінської структури, впровадження у процес технічних засобів навчання»³.

«Щодо М. Г. Максимовича, він – інша людина. Був більш суворим адміністративно, можливо. Є. К. Лазаренко був більш чутливим, а цей – більш стриманий у своїх почуттях. Це було видно, але був зовсім безкорисливою людиною. І це я повинна сказати, – пригадувала Тетяна Буйницька, декан факультету іноземних мов у 1968–1980 рр. – Бо були в адміністрації різні люди, а він був абсолютно чесною, порядною людиною, хоч, як Ви розумієте, не вільний від настанов партійних органів. ... Микола Григорович завжди вишукував декілька додаткових місць для факультету, щоб зарахувати абітурієнтів, що були на межі прохідного балу...»⁴.

Після смерті в 1981 р. Миколи Максимовича ректором університету став партійний і радянський функціонер, радник посольства СРСР у Польщі в 1963–1973 рр., директор Інституту суспільних наук АН УРСР у 1973–1981 рр., доктор історичних наук Володимир Чугайов. «Новий ректор, очевидно, добре усвідомлював становище одного з провідних вищих навчальних закладів України, у стосунках з ученими був тактовним, усіляко заохочував провідних дослідників, які виконували широкомасштабні роботи за договорами зі структурами Міністерства оборони СРСР, Міністерства геології, інститутів АН СРСР, АН УРСР та ін., – характеризував ректора С. Макарчук, – був уважний до потреб наукових лабораторій, заохочував працю гуманітарних підрозділів університету, не робив якихось структурних реорганізацій та перестановок кадрів на гуманітарних історичному, філологічному, іноземних мов, журналістики та інших факультетах. Усе це давало позитивні результати, зокрема у справі підвищення наукової кваліфікації кадрів, написанні та виданні навчальної та наукової літератури»⁵.

Як і за весь радянський період, у 1970–1980-х роках університет і далі структурно розширювався. У 1975 р. механіко-математичний факультет розділили на математичний та прикладної математики і механіки. З цього часу університет налічував уже 13 факультетів. Організовано нові кафедри: на фізичному факультеті рентгенометалофізики (1963), фізики напівпровідників (1963), нелінійної оптики (1979); на хімічному – хімічної кібернетики та технологій (1967–1973). На біологічному факультеті в 1974 р. була утворена кафедра біофізики та математичних

³ Макарчук С. Львівський державний університет ... С. 90.

⁴ Буйницька Т. Середовище філологів-германістів 1940–1970-их рр. Спогади про навчання, захист дисертації й керування факультетом. *Усна історія Львівського національного університету імені Івана Франка*. 2019. 26 вересня. URL: <https://oralhistory.lnu.edu.ua/zhyttiepysy/tetiana-buynytys-ka-seredovyshe-filolohiv-hermanistiv-1940-1970-ykh-rr-spohady-pro-navchannia-zakhyst-dysertatsii-y-keruvannia-fakul-tetom/> (дата звернення: 28.01.2020).

⁵ Макарчук С. Львівський державний університет... С. 94.

методів у біології, а в 1976 р. – генетики і біотехнології. З вересня 1974 р. кафедри зоології безхребетних і хребетних були об'єднані в одну – зоології. Кафедра під такою назвою діяла на філософському факультеті університету до 1920 р., на математично-природничому факультеті – в 1920–1939 рр. У 1976 р. об'єднали кафедри морфології та систематики рослин і фізіології рослин у кафедру морфології, систематики і фізіології рослин.

Виокремлений у 1954 р. факультет журналістики формували три кафедри: історія журналістики та теорія і практика радянської преси (1971), стилістика і редагування (1974). У структурі філологічного факультету діяли кафедри української літератури, українського мовознавства, російської мови і загального мовознавства, російської літератури, слов'янської філології. У 1980 р. кафедру російської мови і загального мовознавства поділили на дві: російської мови і загального мовознавства. Факультет іноземних мов об'єднував шість кафедр: німецької, англійської, французької, класичної філології, зарубіжної літератури, іноземних мов; історичний факультет – п'ять кафедр: історії СРСР, історії УРСР, нової і новітньої історії, історії стародавнього світу і середніх віків, історії південних і західних слов'ян. Кафедри теорії та історії держави і права, державного і адміністративного права, цивільного права і процесу, кримінального права і процесу довгий час репрезентували юридичний факультет університету. У 1974 р. було ще створено кафедру трудового, аграрного та екологічного права.

На новоствореному в 1966 р. економічному факультеті початково діяло три кафедри: математичних методів в економіці, планування промисловості та фінансів, бухгалтерського обліку і статистики. Утім, факультет стрімко розширювався – вже в 1969 р. кафедру математичних методів в економіці розділено на економічної кібернетики і механізованої обробки економічної інформації. У 1971 р. на базі кафедри планування промисловості створили дві – економіки і планування народного господарства та економіки і планування промисловості, але вже в 1982 р. об'єднали в кафедру економічного і соціального планування.

Окрім загальноуніверситетських кафедр педагогіки і психології, іноземних мов, фізичного виховання і спорту, існували обов'язкові в умовах радянської дійсності кафедри історії КПРС, політичної економії, наукового комунізму, наукового атеїзму, марксистсько-ленінської філософії. Для «ідейної і громадської зрілості» викладачів залучали до навчання в університетському філіалі вечірнього університету марксистсько-ленінізму при Львівському міському комітеті КПУ (Комуністичної партії України).

На початку 1970-х років в усіх приміщеннях університету розміщувалося 90 аудиторій, 22 кабінети, 70 лабораторій (із них 12 спеціалізованих)⁶. Зокрема, Проблемна науково-дослідна лабораторія геохімії і глибинних тектонічних процесів, Проблемна науково-дослідна лабораторія росту і дослідження фізичних властивостей кристалів, Проблемна науково-дослідна лабораторія радіаційної та фізико-хімічної біології, Науково-дослідна кафедральна група кристалохімії і металічних сплавів, Науково-дослідна кафедральна група ботаніки та моделювання

⁶ Звіт про навчально-методичну, ідейно-виховну та громадсько-корисну роботу Львівського ордена Леніна державного університету ім. І. Франка за 1969–1970 н. р. *Державний архів Львівської області* (далі – Держархів Львівської обл.). Ф. Р–119 (Львівський ордена Леніна державний університет імені Івана Франка). Оп. 11. Спр. 170. Арк. 22.

фізіологічних процесів при кафедрі фізіології людини і тварин, Науково-дослідна кафедральна група мікробних метаболітів, Науково-дослідна кафедральна група географічних методів дослідження природних ландшафтів і земельних ресурсів при кафедрі фізичної географії та ін.⁷ Факультет журналістики поповнився поліграфічною і кінофотолабораторією, навчальними радіо- і телестудією, кабінетами техніки випуску газети і журналістської оргтехніки. В оновленому Обчислювальному центрі університету запрацювали ЕОМ «Минськ-22» (1970–1983), ЕОМ «М-222» (1971–1985), з 1975 р. запущено в дію машини серії ЕС, з 1990 р. – персональні комп'ютери. З 1970 р. впроваджена автоматизована система управління ВНЗ «Сигма», що передувала пізнішій комп'ютеризації.

На історичному факультеті працював кабінет допоміжних історичних дисциплін із відділами нумізматики, сфрагістики і археології, реформований у 1967 р. у Музей археології та допоміжних історичних дисциплін, який очолив Володимир Зварич (1967–1971), дослідник нумізматики й історії грошового обігу в Україні (здійснив наукову систематизацію колекції Львівського університету⁸, автор першого в Україні «Нумізматичного словника» (1972), 5 разів перевиданого українською і російською мовами загальним накладом у 500 тис. примірників). У 80-х роках на піку популярності в університеті перебувала славістика – в 1988 р. під керівництвом Володимира Чорнія, дослідника історії південних і західних слов'ян, у 1973–1976 рр. декана історичного факультету, було створено Інститут славистичних досліджень як окремий науковий структурний підрозділ із метою координації дослідницької роботи й виконання спільних наукових проектів у галузі слов'янознавства.

Кабінет франкознавства на філологічному факультеті (створений у 1954 р.) реорганізували в 1988 р. в Інститут франкознавства під керівництвом відомого ученого – проф. Івана Денисюка. Наступники Ярослава Шуста (першого очільника кабінету) Михайло Косів, Ангеліна Кабайда, Богдан Леськів гідно продовжили в 1960–1970-х роках його починання. За активної участі університетського франкознавчого осередку в 1986 р. відбувся Міжнародний симпозіум «Іван Франко і світова культура». У вказаний період усіяло толерувалися дослідження російської мови та літератури, які головню велися у трьох напрямках: історія російської літератури, проблеми теорії літератури, російсько-українські літературні зв'язки. У 1978 р. кафедра російської мови стала опорною – координувала роботу кафедр російської мови у вишах західних областей УРСР. При кафедрі російської філології був створений Кабінет русистики ім. Віктора Борковського (1980) з метою ознайомлення студентів з історією русистики в Львівському університеті, курування науково-методичної роботи викладачів та організації самостійної роботи студентів.

⁷ Основні наукові напрями науково-дослідних установ Львівського ордена Леніна державного університету ім. І. Франка, 1970 р. Держархів Львівської обл. Ф. Р–119. Оп. 7. Спр. 242. Арк. 3–6.

⁸ У 1970 р. ректор університету М. Максимович у зв'язку з тим, що «нумізматична колекція, більшість якої становила античні монети, у післявоєнний період майже не поповнювалася», клопотав до Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР «про можливість істотно поповнити колекцію університету шляхом купівлі у Львові унікальної приватної збірки монет і медалей (близько 5 000) і паперових грошей (понад 3 000) майже усіх країн світу ...» (Лист ректора М. Максимовича до заступника міністра вищої і середньої спеціальної освіти УРСР Л. С. Чередниченка, 11 березня 1970 р. Держархів Львівської обл. Ф. Р–119. Оп. 11. Спр. 177. Арк. 37).

У 1969 р. Ботанічному саду (завідували Степан Кривокульський (1966–1975), Орест Урбанський (1975–1979), Зиновій Живицький (1979–1998)) присвоїли статус наукової установи, створили нові наукові відділи: дендрології, тропічних та субтропічних рослин, трав'янистої флори (1972), відділ впровадження та науково-проектну групу озеленення (1976). Ліквідовані в 1989 р. відділи замінили групи: навчально-експозиційна з обов'язками догляду за колекційними фондами, науководослідна та проектна для виконання наукових і пошукових робіт за державною та господарською тематиками, групу, яка займалася вирощуванням якісного посадкового матеріалу у промислових масштабах. На вул. Черемшини в 1974 р. закінчили будівництво оранжерейного комплексу площею 1 250 м². Із дільниці на вул. Кирила і Мефодія сюди перенесли частину колекцій тропічних та субтропічних рослин. З 1992 р. Ботанічний сад входить до складу природно-заповідного фонду України як об'єкт загальнодержавного значення.

Геологічний (тепер Палеонтологічний) музей, один із найдавніших палеонтологічних музеїв у Європі, та Мінералогічний музей (заснований у 1852 р.) були загальновідомими в науковому світі не лише радянського, а й зарубіжного простору. У 1971 р. і 1979 р. колекцію Мінералогічного музею поповнили понад 1 300 зразків мінералів, зокрема з Інституту геологічних наук Академії наук Казахстану. На конкурсі-огляді музеїв вишів (1983) його відзначено міністерською нагородою. Зоологічний музей університету під керівництвом Марії Вознюк (1967–1996) поповнився підбірками Івана Гладунка, Миколи Черкашенка та ін. У 1973 р. фонди музею збагатили матеріали експедиції до Казахстану, а в 1975 р. придбано велику колекцію метеликів Людвіга Лясоти зі зразками з країн Далекого Сходу, Австралії, Кавказу. Окремою науково-дослідною і навчальною одиницею університету виступала астрономічна обсерваторія. Її історія 1970–1980-х років пов'язана з астрофізиком Богданом Бабієм та його учнями, дослідниками фізичних умов на Сонці за контурами фраунгоферових ліній.

Впродовж усього радянського періоду Наукова бібліотека як структурний підрозділ Львівського університету поповнювалася обов'язковими примірниками видань СРСР за тематикою університетських досліджень. Книжковий фонд бібліотеки в 1985 р. становив 2,7 млн одиниць⁹. Із метою надання методичної допомоги в організації бібліотечного та інформаційного обслуговування, розробки організаційно-розпорядчої і технологічної документації у 1970 р. виокремили науково-методичний відділ бібліотеки. У 1986 р. суттєво оновили експозицію Музею історії Львівського університету (створений в 1964 р.), яка щоправда вже за кілька років втратила актуальність. У 1973 р. реорганізоване університетське видавництво ввійшло до складу видавничого об'єднання «Вища школа» (з 1989 р. виділилося в окреме видавництво «Світ»).

У 1970–1980-х роках значно розширилася метріальна база університету. В 1971 р. відкрили новий навчальний корпус фізичного факультету на вул. Драгоманова. У 1984 р. на цій же вулиці університету передано ще один корпус. У 1980 р. запрацював спортивний комплекс. До цього в зимовий період навчальні заняття кафедра фізичного виховання проводила в трьох кімнатах гуртожитку, обладнаних

⁹ Макачук С. Львівський державний університет... С. 94.

під спортивні зали¹⁰. У 1970-х роках збудували три студентські гуртожитки, а у 1980-х ввели в дію ще два в районі вул. Пасічної, що забезпечило потреби студентів у житлі (на початку 1970-х років запити лише 40 % були задоволені¹¹). За голосними показниками стояли щоденні труднощі та люди, на яких лягав тягар обов'язків: «У ті роки тривало будівництво двох висотних студентських гуртожитків на вул. Медової печери, – писав у спогадах Костянтин Кондраюк. – Будівельники не справлялися з обсягом робіт. Було вирішено відібрати 200 студентів, які перед тим працювали у студентських будівельних загонах, і почергово скеровувати їх на будову. Будівельники і студенти працювали самовіддано і гуртожитки були здані в експлуатацію вчасно ...»¹².

Набір студентів. На початку 1970-х років найбільшими в університеті за загальною чисельністю студентів були економічний (1 728 осіб), юридичний (1 560 осіб) і філологічний (1 453 особи) факультети (дані на початок 1970/1971 н. р.). На денній формі вчилася 5 446, на заочній – 4 890, на вечірній – 1 739 студентів. Навчання відбувалося в три зміни (1-ша і 2-га для денного і 3-тя для вечірнього). Набір на вечірню форму припинили в 1992 р. Факультети журналістики, географічний і геологічний не мали вечірньої, а фізичний і хімічний – заочної форм навчання. На вечірньому й особливо заочному відділеннях навчалось 82 % студентів юридичного, 69 % історичного, по 66 % економічного і біологічного, 63 % філологічного факультету (детальніше див. табл. 1)¹³ (плани набору студентів по факультетах на прикладі 1969/1970 н. р. представлені в табл. 2). З усіх поданих заяв вступала лише третина осіб¹⁴. Найбільшим конкурс був на юридичному (6,2 заяви на місце), філологічному (5,8), історичному (4,6), біологічному (4,4) і найменшим на механіко-математичному і фізичному (1,7) та хімічному (1,8) факультетах¹⁵. 23 % першокурсників денної форми навчання зламу 1960–1970-х років були медалістами або випускниками середніх спеціальних навчальних закладів, які отримали диплом із відзнакою¹⁶. Серед 182 медалістів шкіл (золота і срібна медалі) і 28 осіб, які отримали дипломи середніх спеціальних закладів із відзнакою, у 1969 р. до Львівського університету вступили лише 134 та 15 осіб відповідно. Так, 48 медалістів шкіл відсіяли, 24 із них отримали незадовільну оцінку на іспиті¹⁷. Аналіз атестатів вступників 1970 р.

¹⁰ Звіт про навчально-методичну, ідейно-виховну та громадсько-корисну роботу Львівського ордена Леніна державного університету ім. І. Франка за 1969–1970 н. р. ... Арк. 23.

¹¹ Там само.

¹² Кондратюк К. Окремі спогади про історичний факультет (1964–1990). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2014. Вип. 50. С. 390.

¹³ Дані ректорату для заступника міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР Н. С. Єгорова, листопад, 1970 р. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 11. Спр. 177. Арк. 60–63.

¹⁴ Так, у 1969 р. з 3 657 поданих заяв «витримали іспити» лише 1 177 (Звіт про вступні іспити на перший курс денного навчання Львівського ордена Леніна державного університету ім. І. Франка, 1 вересня 1969 р. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 11. Спр. 173. Арк. 2).

¹⁵ Стенограма засідання Вченої ради Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка, 1 вересня 1970 р. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 8. Спр. 61. Арк. 63.

¹⁶ Звіт про навчально-методичну, ідейно-виховну та громадсько-корисну роботу Львівського ордена Леніна державного університету ім. І. Франка за 1969–1970 н. р. ... Арк. 18.

¹⁷ Звіт про якісний склад абітурієнтів на перший курс денного навчання, які нагороджені по закінченні середньої школи золотою/срібною медаллю, або закінчили середні спеціальні учбові заклади з дипломом з відзнакою по Львівському ордена Леніна державному університеті

засвідчив, що на факультетах із меншим (1,7–1,8) конкурсом (фізичний, хімічний, механіко-математичний) середній бал був найвищим – 4,7–4,8. І навпаки, факультети з найбільшим (6,2; 5,5) конкурсом (юридичний, історичний, іноземних мов) поповнювали абітурієнти з найнижчим середнім балом¹⁸.

Таблиця 1

**Чисельність студентів, аспірантів і викладачів
у Львівському університеті на початку 1970/1971 н. р.¹⁹**

Факультети	Кількість студентів на початок 1970/1971 н. р.			Кількість аспірантів на початок 1970/1971 н. р.		Кількість докторів наук (професорів)	Кількість кандидатів наук (доцентів)	Наукові інституції (інститути, проблемні лабораторії)
	Денна	Вечірня	Заочна	Денна	Заочна			
Історичний	269	107	481	3	7	8	17	–
Юридичний	284	190	1086	1	1	2	20	–
Філологічний	535	158	760	2	1	8	35	–
Журналістики	195	–	412	1	–	1	6	–
Іноземних мов	496	176	246	6	3	3	26	–
Географічний	247	–	265	3	4	2	13	–
Геологічний	366	–	120	4	3	5	18	Науково-дослідн. проблемна лабораторія геохімії і глибинних тектонічних розрізів

ім. І. Франка станом на 1 вересня 1969 р. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 11. Спр. 173. Арк. 5.

¹⁸ Стенограма засідання Вченої ради Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка, 1 вересня 1970 р. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 8. Спр. 61. Арк. 64–65.

¹⁹ Дані ректорату для заступника міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР Н. С. Єгорова, листопад, 1970 р., *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 11. Спр. 177. Арк. 60–63.

Біологічний	371	225	489	2	8	6	22	Науково-дослідн. проблемна лабораторія радіаційної і фізико-хімічної біології. Ботанічний сад
Фізичний	887	267	–	33	2	2	36	Науково-дослідн. проблемна лабораторія росту і дослідж. фізичних властивостей кристалів. Астрономічна обсерваторія
Механіко-математичний	816	134	194	19	4	7	26	Обчислювальний центр
Хімічний	394	177	–	18	4	3	17	–
Економічний	586	305	837	3	4	1	15	–
Разом	5446	1739	4890	95	41	48	251	
Загальноуніверситетські кафедри:								
Історії КНРС				6	7	1	11	
Філософії				8	3	2	10	Науково-дослідн. лабораторія конкретно-соціологічних досліджень
Політичної економії				6	8	1	14	
Наукового комунізму				5	5	1	4	
Наукового атеїзму				2	2	–	1	
Педагогіки і психології				1	1	–	6	
Разом по університету				123	67	53	303	

Таблиця 2

План прийому студентів до Львівського університету в 1970 р.²⁰

Спеціальність	Денна форма навч.		Вечірня форма навч.		Заочна форма навч.	
	1969	1970	1969	1970	1969	1970
Геологія та розвідування родовищ корисних копалин	25	25	–	–	25	25
Геологічна зйомка та розшуки родовищ корисних копалин	25	25	–	–	–	–
Геохімія	25	25	–	–	–	–
Оптичні прилади і спектроскопія	25	25	–	–	–	–
Радіофізика та електроніка	50	50	50	50	–	–
Основні процеси хімічних виробництв і хімічна кібернетика	25	25	–	–	–	–
Правознавство	50	75	50	30	150	125
Російська мова та література	50	50	–	–	50	50
Українська мова та література	50	50	30	25	70	65
Слов'янська мова та література	10	10	–	–	–	–
Романо-германські мови та література	90	90	35	30	50	50
Класична філологія	5	5	–	–	–	–
Історія	50	75	30	-	70	75
Математика	125	150	25	25	30	30
Механіка	25	25	–	–	–	–
Фізика	100	100	–	–	–	–
Хімія	50	50	25	25	–	–
Біохімія	25	25	50	50	65	40
Зоологія і ботаніка	20	20	–	–	10	10
Фізіологія	15	15	–	–	–	–
Журналістика	50	50	–	–	75	75
Географія	50	50	–	–	50	50
Біохімія	15	15	–	–	–	–
Економічна кібернетика	50	50	–	–	–	–
Планування народного господарства	25	25	25	25	25	25
Планування промисловості	30	30	25	25	50	25
Організація механічної обробки економічної інформації	30	30	–	25	–	–
Бухгалтерський облік	–	–	25	25	25	50
Разом по університету	1090	1165	370	330	745	695

²⁰ План прийому студентів до Львівського університету на 1970 рік. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 11. Спр. 178. Арк. 6–8.

У соціальному складі студентів переважали службовці та діти службовців: 2 056 на денній формі навчання, 843 на вечірній і 4 109 на заочній. Робітники та їхні діти становили 1 742 осіб денного, 809 вечірнього і 750 заочного відділень; колгоспники та їхні діти – 1 415 денного, 92 вечірнього і 241 заочного відділень (дані початок 1969/1970 н. р.)²¹. Серед першокурсників денної форми навчання виразно переважали жінки (62,6 %) над чоловіками (37,4 %); 92,5 % були членами комсомолу і 2,6 % – членами і кандидатами у члени КПРС (Комуністичної партії Радянського Союзу)²².

Серед 5 213 студентів університету (дані на початок 1969/1970 н. р.) за національним складом українці становили 4 360 осіб, росіяни – 728, євреї – 59, поляки – 26, білоруси – 15, а також по кілька осіб угорців, греків, вірмен, татар, чехів та ін.²³. На зламі 1960–1970-х років у Львівському університеті не навчалось жодного іноземного студента, набір у майбутньому теж не планували, мотивуючи тим, що «викладання в університеті ... ведеться українською мовою. Як показав досвід минулих років, коли в університеті навчалася група студентів-іноземців, ця обставина в значній мірі перешкоджала їх успішному навчанню в університеті. Створення ж з них окремої групи з російською мовою навчання має небажані наслідки, оскільки таке відокремлення є перешкодою в проведенні відповідної політико-виховної роботи з іноземцями»²⁴. У 1975 р., щоправда, вже навчалось п'ятеро іноземців: четверо сирійців на геологічному та один болгарин на факультеті журналістики²⁵.

Окремим питанням, яке доволі часто поставало в різній університетській документації, була неуспішність студентів та їхні відрахування. У 1969/1970 н. р. університет закінчили 1 892 особи, при цьому за неявку на захист дипломної роботи чи на державний іспит або у зв'язку з незадовільною оцінкою на державних іспитах відраховували 55 осіб²⁶. Також цього навчального року з різних причин відраховували 578 студентів (у 1968/1969 н. р. – 741 студент)²⁷. Найперше це стосувалося студентів вечірньої і заочної форм навчання, де, наприклад, у 1970/1971 н. р. відраховували 205 студентів-заочників та 56 студентів-вечірників, залишили на повторний курс 304 заочники і 31 вечірника. Середній бал студентів вечірньої форми

²¹ Звіт про навчально-методичну, ідейно-виховну та громадсько-корисну роботу Львівського ордена Леніна державного університету ім. І. Франка за 1969–1970 н. р. ... Арк. 16.

²² Звіт про вступні іспити на перший курс денного навчання Львівського ордена Леніна державного університету ім. І. Франка, 1 вересня 1969 р. ... Арк. 4.

²³ Звіт про навчально-методичну, ідейно-виховну та громадсько-корисну роботу Львівського ордена Леніна державного університету ім. І. Франка за 1969–1970 н. р. ... Арк. 17.

²⁴ Відповідь ректора М. Максимовича начальника управління зовнішніх зв'язків МВССО УРСР М. Д. Горбику, 9 вересня 1969 р. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 11. Спр. 167. Арк. 71–72.

²⁵ Звіт про діяльність Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка за 1974 р. *Архів Львівського національного університету імені Івана Франка* (далі – Архів ЛНУ ім. І. Франка). Ф. Р–119. Оп. 9. Спр. 42. Арк. 49.

²⁶ У наступні роки ситуація не змінилася. Так, у 1973 р. на державних іспитах 52 випускники одержали незадовільні оцінки й університет не виконав плану випуску (Стенограма засідання Вченої ради Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка, 26 вересня 1973 р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка.* Ф. Р–119. Оп. 8. Спр. 77. Арк. 103).

²⁷ Звіт про навчально-методичну, ідейно-виховну та громадсько-корисну роботу Львівського ордена Леніна державного університету ім. І. Франка за 1969–1970 н. р. ... Арк. 18–19.

навчання становив 3,45; заочної – 3,24 (дані літньої сесії 1971 р.)²⁸. Утім і середній бал успішності студентів денної форми навчання по університету, наприклад, на зимовій сесії 1969 р. становив 3,84 (на різних факультетах коливався від 4,12 (іноземних мов) до 3,68 (геологічний)); серед кращих факультетів вирізнялися історичний, юридичний, біологічний, а останні сходинки займали економічний, механіко-математичний, фізичний і геологічний²⁹.

З 1969 р. при університеті функціонувало підготовче відділення³⁰ з восьми-місячними вечірніми курсами, дев'ятимісячними заочними, тримісячними для підготовки до вступу на економічний факультет, з 1 по 20 липня безкоштовними для успішних слухачів заочних підготовчих курсів і вступників, які проживали в сільській місцевості (дані 1969 р.)³¹. З цього ж часу діяло також підготовче відділення для вступників із виробничим стажем, зокрема військової служби. У 1970/1971 н. р. на підготовче відділення Львівського університету вступили 125 осіб на денну і 25 осіб на вечірню форму. Втім, цього навчального року підготовчі відділення відкрили майже в усіх вищих навчальних закладах Львова, крім консерваторії, і прийом зменшився. Так, із відкриттям підготовчого відділення при Медичному інституті конкурс на спеціальність «біологія» обвалився з 6 до 1,3 особи на місце³². З метою підготовки вступників зі зарубіжних країн до вищих навчальних закладів України в 1975/1976 н. р. запрацював підготовчий факультет для іноземців із кафедрами російської мови і природничих наук. З 1971 р. при університеті діяли курси підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів³³, а також учителів середніх шкіл. Ще з 1978 р. триває співпраця з Львівською обласною Малою академією наук. В університеті відбувалися заняття-лекції, семінари-практикуми, науково-дослідницька робота учнів під керівництвом учених, підсумкові конференції відділень Малої академії.

На середину 1980-х років 13 факультетів випускали фахівців із таких спеціальностей: «біологія», «зоологія і ботаніка», «фізіологія», «біохімія» на біологічному факультеті; «геологічна розвідка», «зйомка та пошук корисних копалин», «геохімія» на геологічному факультеті; «планування народного господарства», «бухгалтерський облік і аналіз господарської діяльності», «організація механічної обробки економічної інформації», «економічна кібернетика» на економічному факультеті; «романо-германські мови та літератури», «класична філологія» на факультеті іноземних мов; «фізика», «радіофізика», «електроніка» на фізичному факультеті;

²⁸ Стенограма засідання Вченої ради Львівського ордену Леніна державного університету імені Івана Франка, 29 березня 1972 р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р–119. Оп. 8. Спр. 70. Арк. 103.

²⁹ Стенограма засідання Вченої ради Львівського ордену Леніна державного університету імені Івана Франка, 25 лютого 1970 р. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 8. Спр. 59. Арк. 76.

³⁰ Відповідь ректора М. Максимовича міністру вищої і середньої спеціальної освіти УРСР Ю. М. Даденкову, 9 вересня 1969 р. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 11. Спр. 167. Арк. 71–72.

³¹ Звіт про навчально-методичну, ідейно-виховну та громадсько-корисну роботу Львівського ордену Леніна державного університету ім. І. Франка за 1969–1970 н. р. ... Арк. 20.

³² Стенограма Ради Львівського ордену Леніна державного університету імені Івана Франка по питанню «Про підсумки роботи підготовчого відділення», 30 грудня 1970 р. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 8. Спр. 62. Арк. 100–101, 103.

³³ Стенограма засідання Вченої ради Львівського ордену Леніна державного університету імені Івана Франка, 29 березня 1972 р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р–119. Оп. 8. Спр. 70. Арк. 147.

«українська мова та література», «російська мова та література», «слов'янська філологія» на філологічному факультеті; «прикладна математика», «механіка» на факультеті прикладної математики і механіки. На факультетах журналістики, історичному, математичному, хімічному, юридичному та географічному студентів навчали за однією спеціальністю – «журналістика», «історія», «математика», «хімія», «правознавство» і «географія» відповідно.

Викладачі. Кадрова політика. Ректор університету й декани факультетів визначали підбір кадрів. «Що торкається роботи з кадрами, – зазначала у спогадах Тетяна Буйницька, – то [ректор університету М. Максимович – Г. Б.] був дуже уважним до підбору нових працівників. Завжди детально вивчав справу, розпитував мене про фахові знання особи, характер людини. Найчастіше погоджувався на мою пропозицію, рідко відхиляв її, але зверталася знову до нього і звичайно він погоджувався зі мною. Думаю, що у між часі одержував від інших інстанцій інформацію про претендента на посаду»³⁴.

Згідно зі штатним розписом в університеті в 1969/1970 н. р. працювало 671 викладач: 53 професорів, 297 доцентів, 126 старших викладачів, 190 асистентів, 3 старших наукових співробітників. Роботу 12 факультетів забезпечували 591 штатний викладач і 282 особи навчально-допоміжного й навчально-виробничого персоналу. Загальноуніверситетські кафедри налічували 180 штатних викладачів: 6 професорів, 56 доцентів, 57 старших викладачів, 61 викладач та асистент, а також 63 особи навчально-допоміжного й навчально-виробничого персоналу³⁵. Незважаючи на звільнення і вихід частини викладачів на пенсію внаслідок ідеологічного тиску, серед 720 осіб професорсько-викладацького складу в 1973/1974 н. р. чисельність професорів не змінилася – 54, доцентів побільшало до 330³⁶.

На початку 1970-х років на фізичному та філологічному факультетах працювали 36 і 35 кандидатів наук, доцентів; на механіко-математичному та іноземних мов – по 26 осіб, біологічному – 22, юридичному – 20, геологічному – 18, історичному і хімічному – 17. Із 52 докторів наук, професорів в університеті по 8 осіб працювало на історичному та філологічному факультетах, 7 – на механіко-математичному, 6 – на біологічному, 5 – на геологічному та лише по 2 на більшості решти³⁷. Ситуація дещо змінилася в 1980-х роках: якщо на середину 1970-х навчальний процес на юридичному факультеті забезпечували 36 викладачів, серед них 2 професори, доктори наук і 24 доценти, кандидати наук³⁸, то за 10 років – вже 7 професорів і 28 доцентів (44 викладачі)³⁹. У 1972 р. в університеті діяли 13 рад для захисту

³⁴ Буйницька Т. Середовище філологів-германістів... URL: <https://oralhistory.lnu.edu.ua/zhyttiepysy/tetiana-buynyts-ka-seredovyshche-filolohiv-hermanistiv-1940-1970-ykh-rr-spohady-pro-navchannia-zakhyst-dysertatsii-y-keruvannia-fakul-tetom/> (дата звернення: 28.01.2020).

³⁵ Звіт про навчально-методичну, ідейно-виховну та громадсько-корисну роботу Львівського ордену Леніна державного університету ім. І. Франка за 1969–1970 н. р. ... Арк. 10–11.

³⁶ Стенограма засідання Вченої ради Львівського ордену Леніна державного університету імені Івана Франка, квітень 1974 р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р–119. Оп. 8. Спр. 79. Арк. 119.

³⁷ Дані ректорату для заступника міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР Н. С. Єгорова, листопад, 1970 р. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 11. Спр. 177. Арк. 60–63.

³⁸ Історія Львівського університету / ред. С. Макарчук, Д. Григораш та ін. Львів, 1976. С. 772 [рукопис].

³⁹ Бойко І. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка – найдавніша правнича школа в Україні. *Юридичний факультет Львівського національного*

дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук, 7 із них (на історичному, філологічному, фізичному, хімічному, біологічному, механіко-математичному, геологічному факультетах) приймали до захисту також докторські дисертації. Утім, за даними зламу 1960–1970-х років зі запланованих 10–15 докторських дисертацій закінчували лише 2–3; кандидатських дисертацій планувалося 34–36, а виконували лише близько половини⁴⁰.

Серед викладачів університету 1970–1980-х років вирізнялося середовище уродженців західного регіону України, випускників гімназій, які здобули ґрунтовну доуніверситетську освіту. «Недовготривале навчання у гімназії [в Чорткові – Г. Б.] відіграло виняткову роль у моєму житті, – писав Володимир Чорній, декан історичного факультету (1973–1976), ректор Дрогобицького педінституту (1968–1973). – Тут я отримав, насамперед, навички до осмислення навчального матеріалу. Крім того, сама атмосфера, що панувала в гімназії, спонукала мене, як й інших сільських дітей, до засвоєння загальнокультурних надбань, у тому числі до використання в розмові літературної мови. ... У Чорткові я мав змогу прочитати чимало творів художньої літератури, яку гімназисти позичали і в бібліотеці, і один в одного»⁴¹.

Поодинокими в 1970-х роках ще були представники місцевої інтелігенції, серед яких і випускники Львівського університету, що з ідеологічних причин не могли тут залишитися за Речі Посполитої, працювали в середніх навчальних закладах або не за фахом: «На кафедрі української мови, звідки моє університетське коріння, – пригадувала Олександра Сербенська, – працювали вчені з європейською освітою, відомі не лише в Україні, а й за її межами. Приміром, Броніслав Кобилянський мав віденський докторат (який ніяк не хотіла визнати радянська влада), знав до десяти іноземних мов, зокрема санскрит. Кафедра мала заслужений авторитет, їй одній з перших в Україні доручили організувати факультет підвищення кваліфікації викладачів української мови у вищих навчальних закладах. Тут завідувачем кафедри був проф. Іван Ковалик – прекрасний організатор науки, великий генератор цікавих і плідних ідей, ентузіаст укладання словника мови Івана Франка, однак започаткована у 70-х роках минулого століття робота над укладанням словника мови письменника ще не дістала належного продовження. ... На кафедрі сформувався колектив професіоналів, тут працювали видатні особистості: Броніслав Кобилянський, Петро Коструба, Юліан Редько, Теодозій Возний, Олексій Скоропада, Михайло Шкільник та інші. Багато з них у міжвоєнний період викладали в українських класичних гімназіях. Для них надзвичайно дорогим був Університет, вистражданий минулими поколіннями українських інтелігентів, освячений таємним університетом, слухачами якого були в минулому й деякі члени кафедри. ... Над кафедрою постійно було недремне око комісарів, зворушливе піклування ідеологічних структур. Могли, приміром, зірвати захист дисертації (що було з Олексієм

університету імені Івана Франка. URL: <https://law.lnu.edu.ua/about/history> (дата звернення: 16.01.2020).

⁴⁰ Стенограма засідання Вченої ради Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка, 6 лютого 1970 р. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 8. Спр. 59. Арк. 7; Стенограма засідання Вченої ради Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка, жовтень 1972 р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка.* Ф. Р–119. Оп. 8. Спр. 73. Арк. 10, 83.

⁴¹ Чорній В. Слов'янознавчі студії: статті, виступи та ювілейні матеріали. Львів: ВКП «ВМС», 2002. С. 259.

Скоропадую), робили перешкоди щодо захисту докторських. ... 1973 р. позбавили посади проф. Івана Ковалика, силоміць спровадили на пенсію професорів Ю. Редька, І. Петличного, Б. Кобилянського»⁴².

Пояснюючи ситуацію, що склалася на філологічному факультеті («кілька студентів були замішані в антирадянській діяльності», «трьох студентів було виключено як таких, що негідні звання комсомольця і радянського студента», «середній вік на факультеті є понад 50 років», «на окремих кафедрах незначний процент викладачів членів партії»), на засіданні вченої ради університету у травні 1973 р. декан Іван Дорошенко оголосив таких, які «з великими труднощами, але зрозуміли це, подали заяви і перейшли на пенсію». Мовилося про професорів Юліана Редька, Броніслава Кобилянського, Івана Петличного, Миколу Матвійчука і доцента Теоктиста Пачовського⁴³.

На початку 1970-х років через звинувачення в «ідеологічних помилках» і відверті цькування історичний факультет змушені були покинути Олександр Карпенко, Юрій Сливка і Микола Кравець. У 1960–1970-х роках. О. Карпенко працював доцентом кафедри історії СРСР, «читав лекційний курс, присвячений подіям 1920–1930 рр. – пригадував К. Кондратюк. – З його уст студенти вперше почули про голод 1932–1933 рр., про самогубство Миколи Скрипника і Панаса Любченка, про масові сталінські репресії. Про це у 1968 р. стало відомо керівництву факультету... у 1970 р. змушений був залишити посаду завідувача кафедри історії СРСР в університеті Ю. Сливка, який захищав О. Карпенка від несправедливих звинувачень. Тож атмосфера на історичному факультеті у ті роки склалася просто гнітюча. Під прицільну критику ортодоксів потрапив й завідувач кафедри історії УРСР, доктор історичних наук Микола Кравець, якого 1972 р. також “вижили” з університету»⁴⁴. Після викриття весною 1973 р. на історичному факультеті «антирадянської групи студентів» (Іван Сварник, Степан Слука, Мар'яна Долинська, Ігор Кожан, Леонід Філонов, Роман Козовик, Ігор Худий) цих трьох науковців – Олександра Карпенка, Юрія Сливку і Миколу Кравця – звинуватили також в «ідеологічних взривах» серед студентів⁴⁵. За незадовільну виховну роботу на факультеті з посади усунули декана Петра Челака (1959–1973), деякі викладачі отримали догани, інші – пішли на пенсію або змінили місце праці, на вакантні посади підібрали молодих викладачів⁴⁶.

Перспективну молодь із науковим ступенем, яка відповідально ставилася до своїх обов'язків, відразу ж залучали до роботи в партійних структурах. Втім, у тоталітарній державі, де все залежало не так від «лінії партії», як від настроїв і (не)уподобань місцевої партійної номенклатури, кар'єрне зростання, особливо якщо вже досягнуто певного службового становища, було завжди непевним. Діяло правило «місцевих кадрів» не допускати до високих посад, їм стало не довіряли:

⁴² Сербенська О. Сильний незламністю духу, професіоналізмом, шляхетністю. URL: <https://kameniar.lnu.edu.ua/?p=460> (дата звернення: 31.01.2020).

⁴³ Стенограма засідання Вченої ради Львівського ордену Леніна державного університету імені Івана Франка, 30 травня 1973 р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р–119. Оп. 8. Спр. 76. Арк. 63.

⁴⁴ Кондратюк К. Окремі спогади про історичний факультет (1964–1990). С. 381–382.

⁴⁵ Сіромська Г., Сіромський Р. «Це прояви ідеологічної боротьби, а ми інколи недооцінюємо їх»: архівні матеріали до справи професора Олександра Карпенка (1968–1973). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2014. Вип. 50. С. 523.

⁴⁶ Кондратюк К. Окремі спогади про історичний факультет (1964–1990). С. 386.

«Зі студентами-журналістами я почала працювати з 60-х років, – пригадувала О. Сербенська, – спочатку як викладач кафедри української мови, а з організацією кафедри стилістики й редагування (1973 р.) – як доцент цієї ж кафедри. Згодом й завідувала цією кафедрою (1985–1997 рр.). Факультет був під особливим наглядом ідеологічних структур: адже виховували “підручних партій”, а українська мова, за висловом Леніна, мала стати лише засобом “комуністичного виховання мас”. Постійно відчувала цензуру і відповідну планку над собою. Наприклад, два рази подавала тему докторської і два рази її без жодних пояснень не затверджували. Зробили це вже в роки т. зв. перебудови і допоміг мені у цьому проф. В. Здорова. Докторську на тему “Мова преси в аспекті соціально-культурного розвитку суспільства” я захищала уже в роки незалежності»⁴⁷.

«Доноси, заклики у “спецотдел”, переслідування були звичним явищем, – зазначав Олег Шаблій. – “Історичними” стали закриті партійні збори університету 16 червня 1966 р., на яких ректор виголосив свою знамениту “доповідь” (зрозуміло, підготовлену не ним, а парткомом і кафебітським спецвідділом). У ній я, що чотири дні перед тим захистив кандидатську дисертацію, постав як націоналіст поряд з В’ячеславом Чорноволом, братами Горинями, Ярославом Кендзьором, Михайлом Осадчим та іншими (деякі вже були засуджені, інших усунули з посад та зі студентських лав). Це затримало проходження моєї дисертації на рік. Врятував мене тоді завідувач кафедри Опанас Ващенко. А коли я захистив докторську (1978 р.), то посади і звання професора вже довелося чекати аж десять років. Після смерті М. Максимовича ректором у 1983 р. став доц. Володимир Чугайов, – комуністичний, але хитрий (дипломат!) ортодокс. Репресії в університеті посилювалися. Найбільш підлим було усунення з посади відомого гуманіста, завідувача кафедри німецької мови проф. Богдана Задорожного (і не лише його). “Зачистка” (яке слово!) невпинно наближалася і до мене. Аж у 1988 р., коли вже завершувалася горбачовська перебудова, мені було дозволено подати заяву на посаду професора кафедри»⁴⁸.

На вченій раді університету в січні 1972 р., на якій розглядали питання «про серйозні ідейно-політичні помилки в роботі» викладача економічного факультету Степана Злупка, ректор Микола Максимович підсумував образ «правильного» радянського науковця-педагога з вивщеною «політичною принциповістю» над ґрунтовним науковим доробком: «Я звертаю увагу на те, що питання політичної принциповості в роботі кожного викладача, кожного наукового працівника нашої радянської вищої школи є важливішим питанням. ... Не може бути викладача, який, з одного боку, в науковій роботі робить помилки. Не може бути, щоб викладач вищої школи міг правильно прочитати лекцію по капіталізму і неправильно, з марксистської точки зору, вести наукову роботу, а якщо викладач правильно читає курс лекцій, він правильно, з марксистської позиції, веде наукову роботу, приймає активну участь в громадській роботі. Це нерозривна справа ...»⁴⁹.

⁴⁷ Сербенська О. Часопростір мого буття. *Архів Львівського університету*. URL: <https://archive.lnu.edu.ua/o-serbenska-chasoprostir-moho-butya/> (дата звернення: 28.01.2020).

⁴⁸ Ільницький Д. Інтерв’ю з Олегом Івановичем Шаблієм. *Архів Львівського університету*. Листопад–грудень 2005. URL: https://students.lnu.edu.ua/periodicals/jaroslav/archiv/no_9/intervyu/ (дата звернення: 28.01.2020).

⁴⁹ Стенограма засідання Вченої ради Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка, 15 січня 1972 р. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. Р–119. Оп. 8. Спр. 70. Арк. 87–88.

Протягом 1950–1960-х формувалися головні напрями наукових досліджень, які в наступні роки визначили наукове обличчя Львівського університету. Водночас у 1960–1970-х значно розширилася державна тематика наукових досліджень, координувана АН УРСР, а також госпдогвірна тематика⁵⁰. На зламі 1960–1970-х років в університеті видавали шість республіканських міжвідомчих тематичних збірників: «Українське слов'язознавство» (відповідальний редактор Дмитро Похилевич, один випуск обсягом близько 12 д. а.), «Іноземна філологія» (Богдан Задорожний, 16 д. а.), «Теоретична електроніка» (Микола Максимович, 11–12 д. а.), «Мінерологічний збірник» (Євген Лазаренко, 11 д. а.), «Палеонтологічний збірник» (Василь Горещкий, 11 д. а.), «Українське літературознавство» (Федір Неборячок, 15–16 д. а.)⁵¹. Ще з 1948 р. були започатковані «Наукові записки» Львівського університету, які відображали стан наукової роботи на факультетах, а з 1962 р. – «Вісники Львівського університету» різних серій. Утім, радянський нарратив узагальнених і промовисто позитивних показників являє собою нерідко зовсім іншу картину зблизька, крізь призму людського досвіду: «Надалі режим уважно стежив за тим, щоб громадське життя, духовна атмосфера на факультетах була в межах комуністичного застою, який особливо гнітюче впливав на гуманітарні науки. Досить сказати, що факультети мали змогу публікувати наукові вісники лише обсягом 6 др. аркушів у рік (близько 130 ст.). Статті в тих вісниках не мали перевищувати 0,5 др. аркуша. Це навіть формально стримувало творчу наукову працю викладачів. Звичайно, в Україні виходили міжвідомчі збірники, профільні наукові журнали, окремо видавали монографічні дослідження. Проте видавничі можливості ніби штучно обмежували. Атмосферу застою в галузі гуманітарних наук пильно охороняв Державний комітет у справах преси, на місцях – так звані облліти, покликані санкціонувати друк лише таких видань, які не виходили за рамки офіційної ідеології марксизму-ленінізму і постулатів політики комуністичної партії»⁵².

Та й, як засвідчують архівні документи, вісники університету видавали не-системно та неповно. У 1969 р. вийшло п'ять серій (40,4 д. а.): суспільні науки (13,7 д. а.), історична (9,2 д. а.), географічна (7,5 д. а.), фізіологічна (7,5 д. а.), Астрономічний циркуляр (2,5 д. а.); у 1970 р. – чотири серії (39 д. а.): суспільні науки (16,6 д. а.), журналістика (5,4 д. а.), філологічна (9 д. а.), економічна (8 д. а.)⁵³.

⁵⁰ У зв'язку зі створенням у Львові окремих відділів деяких інститутів АН УРСР, споріднених із кафедрами університету, ректор університету М. Максимович у 1970 р. в листі до президента АН УРСР Б. Патона пропонував «з метою об'єднання зусиль колективів професорсько-викладацького складу кафедр Вузу та науковців відділів Інститутів АН УРСР, а також спільного використання матеріально-технічної бази для розгортання наукової роботи та кращої підготовки висококваліфікованих молодих спеціалістів» організувати об'єднання «відділ-кафедра». Йшлося про кафедри університету, очолювані фізиком Ігорем Юхновським і біологом Георгієм Шавловським (Лист ректора М. Максимовича до президента АН УРСР Б. Патона, 2 лютого, 1970 р. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 11. Спр. 177. Арк. 9).

⁵¹ Звіт про науково-дослідницьку діяльність університету за 1970 рік. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 7. Спр. 246. Арк. 118–120; Постанова Ради Львівського ордену Леніна державного університету імені Івана Франка від 24 жовтня 1974 р. «Про роботу редколегій, видання і реалізацію міжвідомчих республіканських збірників». *Архів ЛНУ ім. І. Франка.* Ф. Р–119. Оп. 8. Спр. 79. Арк. 179.

⁵² Макачук С. Львівський державний університет ... С. 93.

⁵³ Звіт про науково-дослідницьку діяльність університету за 1970 рік. *Держархів Львівської обл.* Ф. Р–119. Оп. 7. Спр. 246. Арк. 121.

Отже, як бачимо, ідейний клімат епохи застою 1970-х – середини 1980-х років визначав увесь стан вищої освіти загалом і Львівського університету зокрема. Застійний етап став особливо відчутним в університеті через кампанію голосного осуду групи студентів історичного й філологічного факультетів з їхніми критичними міркуваннями про радянську національну політику, обмеження функціонування української мови, русифікацію. Вимушений відхід і «упокорення» протягом початку 1970-х років професорсько-викладацького складу через вихід на пенсію, зміну місця праці та винесені догани стало завершення певної, тяглої з довоєнного часу, епохи в житті університету. На широкий загаль відтепер виносився сконструйований образ «правильного» радянського науковця-педагога з вивищеною «політичною принциповістю» над ґрунтовним науковим доробком. Тому стримування творчої наукової праці викладачів, зумисне не затвердження тем докторських дисертацій, обмеження подачі заяв на посаду професора – сюжети, які виразно домінують у сучасних спогадових наративах викладачів Львівського університету.

Поряд із цим у 1970–1980-х роках, як і за весь радянський період, університет і далі структурно розвивався. Від середини 1970-х років він налічував уже 13 факультетів із понад 700 штатними викладачами, з приблизно 8,5 % докторами наук, професорами і 45 % кандидатами наук, доцентами. Найбільшими в університеті за чисельністю студентів були економічний, юридичний і філологічний факультети, на кожному з яких нараховували близько 1 500 осіб. Загалом на денній формі навчалося 5 500 студентів, на заочній – 4 900, на вечірній – 1 700. Факультети журналістики, географічний та геологічний не мали вечірньої, а фізичний і хімічний – заочної форм навчання. На вечірньому й особливо заочному відділеннях навчалося понад половину студентів юридичного (виразно найбільше), історичного, економічного, біологічного й філологічного факультетів (дані початку 1970-х років).

Навіть спорадичне та зосереджене на 1970-х роках дослідження (укомплектована документація вченої ради, навчальної і наукової частин Львівського університету за всі наступні роки наразі відсутня у Державному архіві Львівської області й Архіві ЛНУ ім. І. Франка) дозволяє підняти різноманітні питання університетського життя, які надалі потребують ґрунтовнішого вивчення за рахунок системного і комплексного опрацювання та крізь призму індивідуального досвіду – опублікованих спогадів й усної історії.

REFERENCES

1. Boiko, I. *Iurydychnyi fakultet Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka – naidavnisha pravnycha shkola v Ukraini. Yurydychnyi fakultet Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Retrieved from <https://law.lnu.edu.ua/about/history> [in Ukrainian].
2. Buinytska, T. (2019, Veresen 26). *Seredovyshche filolohiv-hermanisti 1940–1970-ykh rr. Spohady pro navchannia, zakhyst dysertatsii y keruvanniam fakultetom. Usna istoriia Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Retrieved from <https://oralhistory.lnu.edu.ua/zhyttiepysy/tetiana-buynyts-ka-seredovyshche-filolohiv-hermanistiv-1940-1970-ykh-rr-spohady-pro-navchannia-zakhyst-dysertatsii-y-keruvannia-fakul-tetom/> [in Ukrainian].

3. Chornii, V. (2002). *Slovianoznavchi studii: statti, vystupy ta yuvileini materialy*. Lviv: VKP «VMS» [in Ukrainian].
4. Ilnytskyi, D. (2005, Lystopad–Hruden). Interviu z Olehom Ivanovychem Shabliiem. *Arkhiv Lvivskoho universytetu*. Retrieved from https://students.lnu.edu.ua/periodicals/jaroslov/archive/no_9/intervyu/ [in Ukrainian].
5. Kondratiuk, K. (2014). Okremi spohady pro istorychnyi fakultet (1964–1990) [Some recollections about the faculty of history (1964–1990)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna*, 50, 378–392 [in Ukrainian].
6. Makarchuk, S. (2011). Lvivskyi derzhavnyi universyteti meni ivana Franka (1939–1991). In *Encyclopedia. Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka* (Vol. 1, pp. 78–95) Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
7. Makarchuk, S., & Hryhorash, D. (Eds.). (1976). *Istoriia Lvivskoho universytetu*. Lviv. [rukopys] [in Ukrainian].
8. Serbenska, O. (2011). Sylnyi nezlamnisti dukhu, profesionalizmom, shliakhetnistiu. *Kameniar*, 1. Retrieved from <https://kameniar.lnu.edu.ua/?p=460> [in Ukrainian].
9. Serbenska, O. Chasoprostir moho buttia. *Arkhiv Lvivskoho universytetu*. Retrieved from <https://archive.lnu.edu.ua/o-serbenska-chasoprostir-moho-buttya/> (accessed 28.01.2020.) [in Ukrainian].
10. Siromska, H., & Siromskyi, R. (2014). «Tse proiavy ideolohichnoi borotby, a my inkoly nedootsiniuiemo yikh»: arkhivni materialy do spravy profesora Oleksandra Karpenka (1968–1973) [«This is a manifestation of ideological struggle, and sometimes we underestimate them»: archival material to the professor Olexander Karpenka case (1968–1973)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna*, 50, 518–546 [in Ukrainian].

Halyna Bodnar

PhD

*Associate Professor at the Mykhailo Hrushevskyyi Chair
of Contemporary History of Ukraine
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7972-8111>
e-mail: halyna.bod@gmail.com*

«THEY CONSTANTLY FELT CENSORSHIP AND A SET OF STANDARDS THEY HAD TO MEET»: THE IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV IN THE 1970S – MID-1980S (STRUCTURE, FACULTY MEMBERS, STAFFING POLICY)

The article analyzes structural changes at the Lviv University, changes within the composition of University students and professors, as well as staffing policy in the 1970s–mid-1980s using new sources and the perspective of individual experience – published memories and oral history.

The Era of Stagnation’s ideological environment determined the state of higher education and Lviv University in particular. The beginning of prolonged stagnation of the 1970s–mid-1980s became particularly evident for the University after a high-profile condemnation

campaign of «anti-Soviet group of students» from the Faculty of History and Philological Faculty who expressed critical opinions on the limited use of the Ukrainian language, Russification, and Soviet national policy. Elimination and «appeasement» of unwanted professors in the early 1970s was effected through their forced retirement, change of employment, and issue of admonitions, marking the end of a whole epoch in the life of the University, which lasted since after the war and was associated with the personalities of certain professors. From now on, staffing policy was determined by the constructed image of the «right» Soviet scientist and teacher for whom enhanced «political principles» prevailed over solid scientific achievements, which is proven not only by archival documents but also highlighted in contemporary narrative memory.

At the same time, in the 1970s–1980s, similarly to the Soviet era in general, the University continued its structural development – a new faculty was created, the activities of structural units were expanded, new research laboratories were opened, the number of departments increased together with the number of faculty members, whose substantial research distinguished the University among other schools of the Soviet Union. In the mid-1970s, Lviv University already had thirteen faculties with over seven hundred faculty members, including 8.5 % Doctors and Professors and 45 % of Candidates of Science and Docents. The largest faculties were Faculty of Economics, Faculty of Law, and Philological Faculty with 1,500 students each. Overall, the University had 5,500 full-time students, 4,900 extramural students and 1,700 part-time students. Faculty of Journalism, Faculty of Geography, and Faculty of Geology did not have a part-time department, while the Faculty of Physics and Faculty of Chemistry did not have an extramural department (as of the early 1970s).

Even sporadic and 1970s focused study (complete paperwork of the Scholarly Council, administrative and research units of the Lviv University for all the upcoming years is currently not available at the State Archives of Lviv Region (SALR) and the Archives of the Ivan Franko National University of Lviv) can help us raise various issues of the university life, which require further profound study using a systemic and comprehensive approach and the prism of individual experience – published memories and oral history.

Keywords: the Ivan Franko National University of Lviv in the 1970s–mid-1980s, students, faculty members, staffing policy, historical memory.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Україна

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА,
НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ,
ДЕРЖАВНІСТЬ

2020
33

Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. Вип. 33. 540 с.

Збірник об'єднує студії з історії, мовознавства та літературознавства.

Статті історичного блоку розкривають актуальні проблеми історії України, а також містять розвідки про відомих людей та їх значення у формуванні української державності.

Мовознавчі студії репрезентують українсько-угорську наукову співпрацю, аналіз мовних явищ за матеріалами пам'яток XVI–XVIII ст. та за діалектними джерелами, а також дослідження проблеми інтеграції науково-технічного прогресу (психолінгвістичний аспект).

Дослідження з літературознавства зосереджені довкола аналізу підручників з української літератури XIX століття в університетській системі, особливостей зображення подій Другої світової війни у прозі Росії, США й Угорщини XX століття, а також дослідження поезії – віршів Шевченка та урбаністичних віршів Георга Гайма та Богдана Ігоря Антонича.

Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood / Ed. Ihor Soliar; NAS of Ukraine, I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies. Lviv, 2020. Vol. 33. 540 p.

The collection unites studies in history, linguistics, and literary studies.

Articles of the historical section reveal current problems in Ukraine's history and contain research about famous people and their importance in forming Ukrainian statehood.

Linguistic studies represent Ukrainian-Hungarian scientific cooperation, analysis of linguistic phenomena based on the materials of the 16th-18th centuries and dialect sources, and research on the problem of integration of scientific and technological progress (psycholinguistic aspect).

Research on literary studies focuses on the analysis of textbooks on Ukrainian literature of the 19th century in the university system, the features of the events of World War II in the prose of Russia, the USA, and Hungary of the 20th century, as well as a study of poetry - poems by Shevchenko and urban poems by George Heim and Bohdan Ihor Antonych.

Рекомендувала до друку вчена рада

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол № 9 від 03.12.2020 р.)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Соляр Ігор Ярославович, д.і.н., проф. (Україна)

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Романюк Михайло Васильович, к.і.н. (Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Акіллі Алессандро (Achilli Alessandro), PhD (Australia)

Борчук Степан Миколайович, д.і.н., проф. (Україна)

Газдаг Вільмош (Gazdag Vilmos), PhD (Україна)

Даниленко Андрій (Danylenko Andriy), PhD, prof. (США)

Золтан Андраш (Zoltán András), dr hab., prof. (Угорщина)

Литвин Микола Романович, д.і.н., проф. (Україна)

Мозер Міхаель (Moser Michael), dr hab., prof. (Австрія)

Муравський Олег Іванович, к.і.н., с.н.с. (Україна)

Надрага Марта Степанівна, к.і.н., с.д. (Україна)

Пастух Тарас Васильович, д.філол.н., доц. (Україна)

Рембішевська Дорота Кристина (Rembiszewska Dorota Krystyna), dr hab., prof. (Польща)

Ситник Олександр Степанович, д.і.н., проф. (Україна)

Ястремська Тетяна Олександрівна, к.філол.н., с.н.с. (Україна)

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Актуальні питання української історії	3
Паршин Ілля. Маловідома згадка про грамоту Луцького єпископа від 1319 року	3
Войтович Леонтій. Стільсько: між фактами і вигадками.	13
Пашук Володимир. Греко-католицьке духовенство – важливий соціальний чинник формування товариства «Просвіта»	38
Кондратюк Костянтин, Коцюмбас Ореста. Академічна гімназія у Львові (1849–1914)	50
Руда Оксана. Роль політичної партії «Мізрахі» в розвитку єврейського приватного шкільництва у міжвоєнній Польщі	69
Chotary Juriy. Plona Zginyi, the symbol of freedom and courage	81
Пагіря Олександр. Від співпраці до ворожнечі: протистояння Карпатської Січі та чехословацьких органів безпеки на зламі (1938–1939)	90
Ільницький Василь, Батюк Тарас. Боротьба радянських репресивно-каральних органів проти підрозділів тактичного відтинку 22 «Чорний ліс» (1946–1947)	111
Артимишин Юлія. «Закерзоння» як концепт: лінія–кордон–терен–втрачений регіон?	137
Боднар Галина. «Постійно відчували цензуру і відповідну планку над собою»: Львівський університет імені Івана Франка в 1970-х – середині 1980-х років (структура, викладачі, кадрова політика)	157
Піх Олег. Геополітичні розбіжності як чинник відносин Польщі та Росії (1994–2004)	177
Артимишин Павло. Харківські угоди 2010 року: візії політичних, медійних та експертних середовищ в Україні	194
Krasivskyi Orest, Pidberezhnyk Nadiia. Problems of nation-building processes in Ukraine at the present stage	214
Попко Сергій. Військово-політична співпраця України з НАТО: особливості імплементації програм співробітництва (кінець ХХ – початок ХХІ століття).	222
Матіїв Юлія. Соціальна політика в дискурсі політичних партій на позачергових виборах до Верховної Ради у 2014 році.	234
Воєнна історія	243
Підшибякін Сергій. Іловайська трагедія 2014 року в дискурсі української громадської думки	243

Полтавець Юрій. Особливості навчального процесу в Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного на сучасному етапі	260
Постаті	270
Патер Іван. Іван Пулкою – український патріот, політик, державник	270
Сова Андрій. Освітньо-виховна діяльність Івана Боберського в Канаді.	294
Каменцев Денис. Публіцистична діяльність Володимира Сальського	306
Галів Микола, Огар Анна. «Член ОУН» Варвара Степанівна Журбенко: доля репресованої вчительки (за матеріалами архівно- кримінальної справи)	318
Кравець Наталія. Архівно-слідча справа Василя Проходи як історичне джерело	331
Костишин Роман. Громадсько-політична діяльність Володимира Кохана в 1920–1960-х роках	342
Романюк Михайло. Життєвий шлях Лицаря Срібного хреста заслуги УПА Івана Червака («Дністрового»).	352

МОВОЗНАВСТВО

Барань Єлизавета, Барань Адальберт. Внесок Іштвана Удварі в реабілітацію наукової спадщини Антонія Годинки	364
Осінчук Юрій. Церковнослов'янські запозичення в лексичній системі української мови XVI–XVII століть	379
Ястремська Тетяна. Картина світу і концепт: проблема (пере)осмислення.	394
Мех Наталія, Мех Олег. Інформаційно-техногенний фактор і людина: психолінгвістичний аспект	411

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Генц Адріана. Історія літератури чи філологічні студії: підручники з української літератури XIX століття в університетській системі	422
Барань Адальберт. Особливості зображення подій Другої світової війни у прозі Росії, США й Угорщини XX століття (за романами Василя Гроссмана «Життя і доля», Джеймса Джонса «Віднині і повік», Імре Кертеса «Знедоленість»)	433
Шкраб'юк Петро. У житті й боротьбі – разом (чотири силуетки про незвичайних жінок України)	448
Пастух Тарас. Шляхи рецепції віршів Шевченка	465
Гаврилів Тимофій. Місто в модерністичній поезії. Урбаністичні вірші Георга Гайма та Богдана Ігоря Антонича	480

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

- Мочернюк Наталія.** [Рец.]: «Живий живе гадає!»: творча спадщина і чин Івана Іванця з погляду XXI століття [на кн.]: Іван Іванець (1893–1946). Стрілецькі мемуари, творча спадщина / Упоряд. А. Яців і Р. Яців; вст. сл.: П. Гринчишин; наук. ред. і авт. вст. ст. д.і.н. М. Литвин. Львів, 2019. 476 с.: іл. 494
- Голик Роман.** [Рец.]: Львівська Ставропігія XVIII – початку XX століття: консервативна організація перед викликами модерності [на кн.]: Киричук О., Орлевич І. Львівський Ставропігійський інститут (1788–1914). Роль у суспільно-політичному, культурному та релігійному житті українців Галичини / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича; Львівський музей історії релігії. Львів: Логос, 2018. 288 с. 499
- Тараніна Богдана.** [Рец. на кн.]: Максим Яременко. Перед викликами уніфікації та дисциплінування: Київська православна митрополія у XVIII столітті. Львів: Вид-во УКУ, 2017. 272 с. (Серія «Київське християнство», т. 4). 503
- Приступа Євген.** [Рец. на]: Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність: монографія; Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України; Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського; Центр незалежних історичних студій. Львів, 2019. 512 с. 512
- Міщанин Василь.** [Рец. на]: Вегеш М.М., Віднянський С.В. Августин Волошин – «батько карпатоукраїнського народу». Київ: Парлам. вид-во, 2020. 472 с. + Іл., ім. пок. 516
- Голик Роман.** [Рец.]: Освіта для нації: нова праця про міжвоєнну Галичину [на кн.]: Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках XX століття: реалізація та рецепції: монографія / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. 802 с. 526

ЮВІЛЕЇ

- Ресент Олександр.** *Honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* . . . 530
- Ястремська Тетяна.** Слово про Вчителя:
до ювілею Павла Юхимовича Гриценка. 533